

Nezapomenutelná jízda aneb krátká osobní vzpomínka na paní profesorku Gerlindu Šmausovou

Lukáš Dirga

Katedra sociologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
Ústav pro studium totalitních režimů

Středa 1. června 2022 se stala pro mnohé zástupce (nejen) tuzemské sociologie velmi smutným dnem, jelikož nás navždy opustila významná socioložka a kriminoložka Gerlinda Šmausová. Paní profesorku si budeme pamatovat jako precizní teoretičku, která významným způsobem přispěla k rozvoji oborů sociologie a kritické kriminologie a ovlivnila řadu svých následovníků a následovnic. O jejím úctyhodném přehledu a schopnosti podat precizní kritiku přesně směřovanou k jádru problému není třeba se dlouze rozepisovat. Pouze bych znovu opakoval to, co všichni stejně dobře víme. Paní profesorka byla v odborných diskusích nesmlouvavou protivnicí a nikdy se neostýchala sdělit svůj názor. Upřímná byla i v situaci, kdy to pro ostatní nebylo dvakrát lichotivé, což mohu potvrdit z vlastní zkušenosti. Zároveň však byla velmi obětavou a laskavou dámou, která pomohla mnohým z nás.

Chtěl bych se podělit o poněkud nevšední osobní vzpomínku na paní profesorku. Všechna naše společná setkání si budu vždy pamatovat. Jedno se mi však přeci jen zapsalo do paměti silněji a rád se k němu vrátím. S paní profesorkou jsem se poprvé setkal během svého doktorského studia na Univerzitě Palackého v Olomouci. Předcházela jí pověst obávané pedagožky, jejíž kurzy spolehlivě odhalí studentovy teoretické mezery v plném rozsahu. To se také potvrdilo, tedy alespoň u mě určitě. Svou kritickou zpětnou vazbu však vždy podávala s laskavým úsměvem a cílem motivovat své posluchače k vlastnímu sebezdokonalení. Pro nás jako doktorandy byla každá příležitost setkání s paní profesorkou neocenitelná. O to více, když si uvědomíme, že vždy musela absolvovat velmi dlouhou a náročnou cestu ze Saarbrückenu, kde trvale žila. Pro své studenty byla ochotna urazit stovky kilometrů a strávit desítky hodin ve vlaku. A to i přes svůj pokročilý věk. Až zpětně jsem dokázal plně docenit, jakým způsobem nás paní profesorka podporovala, i za cenu výrazného omezení vlastního pohodlí.

Moje vzpomínka se však neváže ani tak k prostředí olomoucké katedry, jako k domu paní profesorky v Německu. Dostalo se mi totiž velké cti, kdy mě k sobě pozvala na osobní diskusi mé disertační práce. Samozřejmě, že jsem pozvání rád přijal a vyrazil do Saarbrückenu. Strávil jsem zde nezapomenutelný víkend. Měl jsem tak

možnost poznat paní profesorku jako milou a pozornou hostitelku, která dokázala spojit skvělou večeři s diskusí Foucaultovy teorie. Několikrát jsem se během večera zapotil a nebylo to kvůli koření v jídle.

V teoretických rozpravách jsme pokračovali i během výletů po Saarbrückenu a okolí. Opakovaně se mi vybavily historky o spanilých jízdách Michela Foucaulta po Stockholmu v jeho sportovním voze značky Jaguar. V tomto ohledu paní profesorka nezaostávala a její řídičský styl byl stejný jako její kritika: přímočarý a neohrožený. Při delší cestě do Lucemburku jsme se již vyměnili a já jsem měl možnost řídit její vůz a přitom naslouchat jejímu sociologickému rozjímání. Po návratu mi pan profesor Jan Váně řekl, abych si toho považoval, protože se to každému studentovi nepoštěstí. Měl pravdu, a já si této vzpomínky skutečně velmi vážím.

S velkým respektem a obdivem k mezinárodně uznávané velikánce sociologie jsem sledoval, jak tato výjimečná žena dokáže se stejným zápalem kriticky diskutovat nad teoretickými koncepty, svými znalostmi je ničit jako domečky z karet a zároveň si vychutnávat zmrzlinu na lavičce v parku a vyprávět o svém plánu procestovat všechny malé vesničky v Sársku. Za „její sociologii“ se vždy skrývala lidskost, a tak si budu také paní profesorku navždy pamatovat.

Jsem jí vděčný nejen za tyto neobyčejné vzpomínky, ale také za to, že mě naučila uvažovat o sociologii jako o umění neustálého zpochybňování jak vlastních předpokladů, tak vědění, které je nám předkládáno.

O jednom však pochybovat nebudu. O tom, že jsem měl možnost poznat mimořádnou osobnost, jejíž odkaz je pro českou sociologii a kriminologii nepostradatelný.

Paní profesorka Gerlinda Šmausová přispěla významnou měrou ke změně pohledu na kriminalitu v českém prostředí a do tuzemského sociologického diskursu přenesla myšlenky kritické kriminologie. Její snaha o neustálé zpochybňování ontologických základů tradiční (etiologické) kriminologie byla vskutku tvrdošijná a vždy založená na precizní argumentaci. Nespokojila se s premisou o kriminalitě jako zcela odlišném jednání a o zločincích jako „těch jiných“ nositelích takového chování.

Během našich společných rozhovorů mě opakovaně pobízela k otevřenosti mysli a kladení si otázek, které byly dalece za hranicemi tradičního nazírání na kriminalitu. Dovolím si zde parafrázovat její větu, kterou si často připomínám: „Pane kolego, Vy hledáte příčinu zločinu ve zločincích. Ale co když ji naleznete mimo ně?“ Pochopitelně tím myslela proces konstruování kriminality; příčiny kriminalizace a trestněprávní imunizace vybraného chování a vybraných společenských skupin/vrstev bychom měli hledat právě zde. Otevřel se mi tak nový „kriminologický svět“ a upřímně jsem si nemohl přát lepšího průvodce, než byla právě paní profesorka. Nejen za to bych jí rád tímto vyjádřil svůj dík.